

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Досліджено історичні аспекти інтеграційних процесів та виділено три рівні їх прояву: мікрорівень, макрорівень та мегарівень. Обґрунтовано позитивні та негативні наслідки фінансової глобалізації.

Протягом останніх десятиліть ХХ ст. відбувалися бурхливі зміни світової економічної системи у напрямі прискорення глобалізації. Головною рушійною силою інтернаціоналізації світової економіки стали міжнародні фінанси, розвиток яких випереджає зростання світового виробництва і експорту [1, с. 25]. Саме зустрічні потоки прямих інвестицій, диверсифікація, розширення та взаємопроникнення міжнародних фінансових ринків вивели світову економіку на якісно новий рівень інтеграції – глобалізацію.

Інтеграція (від латин. *integratio* – заповнення, возз'єднання, від *integer* – цілий) – це процес об'єднання в ціле окремих частин та елементів. В економічному сенсі інтеграція – це процес розширення економічного і виробничого співробітництва, об'єднання національних господарств двох і більше держав [2, с. 474]. Інтеграція включає розвиток виробничих і науково – технічних кооперацій, торговельно-економічних і валютно-фінансових зв'язків, створення міждержавних об'єднань політичного і економічного характеру, регіональних економічних угруповань – зон вільної торгівлі, митних, економічних та валютних союзів. Міжнародна фінансова інтеграція виражається в усуненні бар'єрів між внутрішнім і світовим фінансовими ринками, тобто рух без обмежень фінансового капіталу з внутрішнього на світовий фінансовий ринок. Банківські установи, як основні суб'єкти фінансового ринку, відкривають філії та представництва як у провідних

фінансових центрах для виконання функцій запозичення, кредитування, інвестування, так і у країнах, що розвиваються, з метою отримання надприбутків за рахунок арбітражу.

Вважаємо, що процеси інтеграції світових фінансових ринків доцільно розглядати на трьох рівнях прояву: мікрорівень, макрорівень та мегарівень (рис. 1).

Розглянемо детальніше особливості прояву інтеграційних процесів на кожному із рівнів прояву. На мікрорівні фінансова глобалізація набуває форми операцій злиття та придбання – це об'єднання окремих банківських установ, які проводяться як на національному, так і на міжнародному рівнях. У результаті реалізації операцій злиття та придбання банківські установи можуть зберегти свою індивідуальність, спеціалізацію діяльності, а можуть бути ланкою крупної транснаціональної фінансової групи.

Процеси злиття і придбання компаній фінансової сфери (наприклад, банківсько-страхові групи, транснаціональні банки) стали першим кроком на шляху до формування єдиного фінансового простору. Активний процес реалізації операцій злиття та придбання на національному і міжнародному рівнях привів до виникнення банків світового масштабу, які надають широкий спектр фінансових послуг та пропонують різноманітні банківські продукти. Операції злиття забезпечили банківським установам відносно фінансову стабільність, зменшення рівня чутливості до ринкової кон'юнктури, можли-

Олена
Чуб,
к.е.н.,

доцент кафедри
банківської справи,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
ім. Вадима
Гетьмана»

ТЕОРІЯ

вість протистояти ринковим коливанням і циклічним спадам у економіці, підвищили рівень стійкості банків до короткострокових ризиків. Все це дає змогу банкам концентруватися на реалізації стратегічних цілей та спрямовувати зусилля на збільшення частки ринку, розширюючи структуру географічної присутності.

На макрорівні інтеграційні процеси набувають форми регіоналізації та є об'єктивним процесом зростаючої взаємозалежності держав, об'єднання їх інтересів (але не їх самих), співпраці за умови збереження державами незалежності. Регіоналізація – це інтеграційний процес на рівні національних ринків із схожими макроекономічними і структурними показниками розвитку економік (об'єднання на рівні країн регіону), в результаті якого межі країн регіону поступово стираються (введення єдиної грошової одиниці, єдиних паспортів і т.п.), країни втрачають свою відокремленість, формується єдиний економічний простір на території даного регіону, який поступово розширюється.

Регіоналізація є певним етапом на шляху до глобалізації. Процес регіоналізації виник раніше глобалізації, ставши основою її розвитку, але слід підкреслити, що процеси регіоналізації й глобалізації не виключають один одного, а розвиваються паралельно. Перші успішні спроби регіоналізації були зроблені на початку 50-х рр. ХХ століття. Спочатку відбувалося об'єднання територіально близьких країн з метою

співпраці, а потім географія об'єднань розширювалася і стала поступово набувати глобального характеру. В результаті були розроблені механізми інституційної співпраці у формі міжнародних організацій із спеціальним статусом і постійними органами.

На мегарівні інтеграція фінансового ринку набуває форми глобалізації, тобто створення об'єданого світового економічного простору, в межах якого виникає єдиний глобальний відтворювальний процес. Термін «глобалізація» походить від французького слова *global* – тобто загальний, від латинського *globus* – куля. Таким чином, глобалізація є всесвітнім, всебічним та універсальним явищем. Фінансова глобалізація – це процес об'єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин.

Вважається, що у глобалізаційних процесах основним чинником, який сприяє поглибленню міжнародного розподілу праці і посиленню взаємозалежності національних економік, є міжнародна торгівля. Про що свідчать випереджаючі темпи зростання світового товарообігу порівняно із зростанням світового ВВП. У 1982-1991 рр. середньорічні темпи зростання світового товарообігу випереджали зростання світового ВВП в 1,5 раза, у 1992-2001 рр. – у 2 рази [3, с. 197, 225, 226].

Проте міжнародна торгівля все більше поступається лідерством міжнародним валютно-кредитним і фінансовим взаємовідносинам. Розвиток

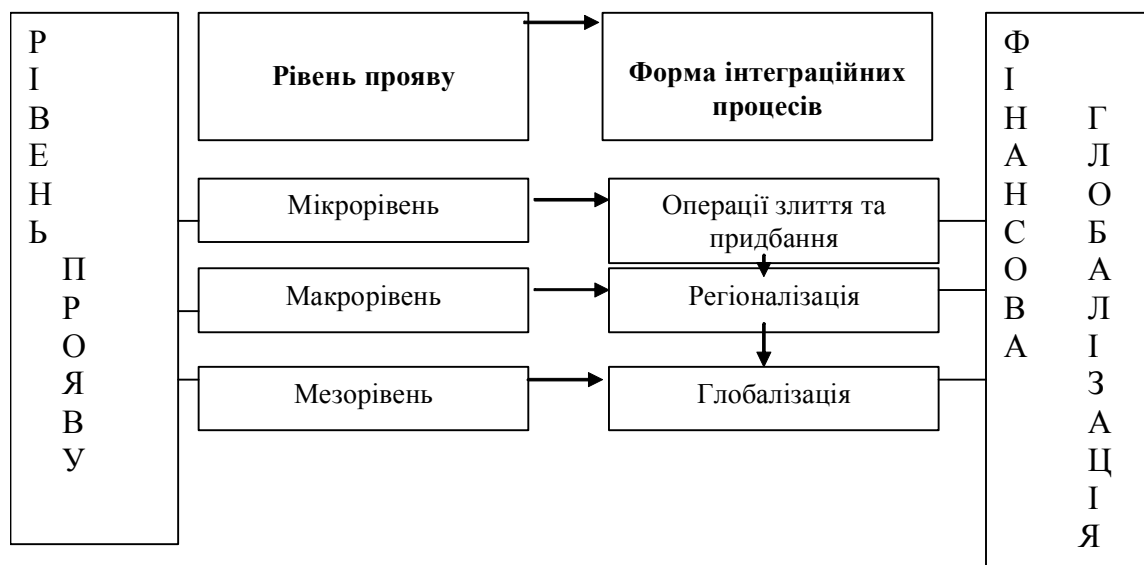

Рис. 1. Структуризація інтеграційних процесів

фінансової глобалізації забезпечує розширення кредитно-інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій і банків та формування міжнародних фінансових ринків. Вона виявляється у високій мобільності, наростаючій масштабності, диверсифікації та інтеграції міжнародних фінансових ресурсів і потоків.

Фінансова глобалізація, на відміну від регіоналізації, припускає об'єднання фінансових ресурсів країн з різним рівнем економічного розвитку та стійкості фінансових систем, причинами якої є об'єктивні процеси суспільного розвитку. Глобалізація фінансових ринків обумовлена насамперед прагненням учасників ринку отримати максимальний прибуток за рахунок територіального арбітражу, що призводить до вирівнювання норми прибутку через урівноваження попиту та пропозиції.

Процес глобалізації фінансових ринків, коли вони починають функціонувати на світовому рівні, деякі дослідники називають фінансовою революцією. Так, на початку 1960-х рр. банки США розпочали процес створення розгалуженої мережі своїх філій по всьому світу. Починаючи з 1970-х рр. валютні ринки стали працювати в цілодобовому режимі, причому найбільші національні та зарубіжні банки і брокерські фірми здійснювали між собою операції в своїх офісах, розташованих по всьому світу, сполучаючи провідні фінансові центри різних країн за допомогою новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Фінансова глобалізація як якісно нова тенденція світового розвитку проявилася у 1970-і роки у результаті скасування золотодевізного стандарту й фіксованих валютних курсів.

В умовах відкритості національних економік та розвитку сучасних інтернет-технологій фінансові ресурси вільно перерозподіляються між резидентами різних країн через міжнародні фінансові ринки. Рівень розвитку глобалізації у фінансовій сфері доречно визначати за обсягом капіталу, що перебуває за межами країн походження у вигляді нарощених іноземних активів, до складу яких включаються прями

й портфельні інвестиції (неборгові та боргові цінні папери), вимоги за банківськими та міждержавними кредитами (позиками). У 2001 році обсяг капіталу, інвестованого за економічними межами держав його походження, дорівнював величині світового валового продукту, а іноземні активи в розвинених країнах становили майже 28 трлн. дол. [4, с. 63, 65, 258; 5; 6].

Фінансова глобалізація стала головною рушійною силою розвитку світової економіки, рівень якої досяг певної зрілості, про що свідчать, зокрема, валютно-фінансові кризи 1997-1998-х рр., які мали місце у всіх країнах, тим самим підтвердивши високий рівень їх фінансової взаємозалежності.

Свідченням прискорення фінансової глобалізації є висока динаміка і обсяги валютних і євровалютних ринків, банківських депозитів в іноземній валюті, залучених на міжнародному фінансовому ринку активів, сукупних ресурсів інституційних інвесторів, що підтверджується аналітичними даними. Так, однорічний оборот світового валютного ринку збільшився з 60 млрд. дол. у 1983 році до 1,5-2 трлн. дол. у 2001 році, а у 2006 році становив 2,5 трлн. дол. та перевищив міжнародний товарообіг у 60 разів, ВВП – у 13, а обсяг обігу на ринку акцій – у 9 разів [7]. Євровалютний ринок банківських зобов'язань, номінованих у іноземній валюті, збільшився з 1985 р. по 1999 р. більше ніж у три рази, і склав більше 6 трлн. дол.; його валовий обсяг, що включає і міжбанківські операції, перевищив 10 трлн. дол. [8, с. 115]. Обсяг річного міжнародного синдикуваного кредитування збільшився за період 1990-2000 років у 7,5 раза та становив 1,5 трлн. дол. [8, с. 115].

Річна емісія міжнародних боргових цінних паперів протягом 2000 року становила 939,2 млрд. доларів та зростає за десять років у 2,6 раза, обсяг ринку міжнародних боргових цінних паперів у 2000 р. перевищив 6 трлн. дол. [8, с. 453]. Про масштабність міжнародних фінансових потоків найяскравіше свідчить глобальний ринок фінансових деривативів, який обслуговує управління валютними та процентними ризи-

ками, що виникають при здійсненні фінансових операцій [9, с. 22-24].

Розвиток фінансової глобалізації забезпечується великими обсягами ліквідних ресурсів, які використовуються для отримання прибутку інвесторами. Загальний обсяг ресурсів тільки інституційних інвесторів, до числа яких входять страхові, трастові, фондові, інвестиційні компанії, пенсійні, взаємні, хеджінгові та інші фонди переважно розвинених країн, у 1994 р. оцінювався в 20 трлн. дол., а до 1998 р. він досяг 32,8 трлн. дол. [10].

Зміцнення зв'язків між фінансовими центрами дало початок розвитку міжнародних фінансових інститутів, їх інтеграції, швидкого розвитку нових фінансових інструментів. Технологічні інновації прискорили і підсилили процес глобалізації, зокрема, засоби зв'язку підвищили швидкість здійснення міжнародних операцій, відтак потоки інформації і капіталу стали переміщатися швидше. Глобалізація спричинила процес універсалізації, тобто виникнення однотипних процедур використання інструментів фінансовими інститутами і стандартизації самих інститутів.

До чинників, які стимулюють розвиток фінансової глобалізації, належать:

- нерівномірність економічного розвитку і розподілу фінансових ресурсів;
- нерівноваженість поточних платіжних балансів;
- недостатність у більшості країн власних ресурсів для реалізації інвестиційних проектів та проведення соціально-економічних перетворень;
- необхідність пошуку ресурсів для покриття дефіцитів бюджетів та виконання боргових зобов'язань за внутрішніми і зовнішніми запозиченнями;
- здійснення операцій злиття і придбання компаній та банків;
- впровадженням сучасних електронних технологій, що дозволяють проводити операції у режимі реального часу.

На розвиток фінансової глобалізації суттєво впливає прискорена лібералізація міжгосподарських зв'язків і фінансових потоків у рамках реалізації стратегії відкритої економіки. Процес лібералізації і перетворення фінансової

сфери почався у США з 1974 р. і Великобританії з 1979 р., потім до нього приєдналися інші розвинені країни й був майже завершений у розвинених країнах до середини 1990-х років. Мета цих перетворень полягала у скасуванні законодавчих норм, спрямованих на обмеження відтоку капіталу, та встановлення низьких процентних ставок за залученими коштами. Також перетворення були спрямовані на створення ринку банківських послуг, ринку державних боргових цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів. У 1990-х роках процеси лібералізації економіки і фінансової сфери охопили і країни, що розвивалися, а потім і перехідні країни, значно збільшилося число міждержавних угод з інвестиційних питань, в яких закріплювалися умови допуску іноземних компаній на ринки і захисту інтересів зарубіжних інвесторів.

Зазначені процеси у світовій фінансовій сфері викликали необхідність створення інституційної інфраструктури на наддержавному рівні. Лібералізація фінансової сфери посилюється також регіональною інтеграцією на основі рішень «великої сімки», багатосторонніх домовленостей у рамках Світової торгової організації (СОТ), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Міжнародного валютного фонду (МВФ) та інших. Зокрема, одним з пунктів економічного комюніке самміту «сімки» у Галіфаксе (1995 р.) була вимога постійного заохочення країн-членів МВФ і Світового банку до усунення обмежень на ринку капіталу та до встановлення вільної конвертованої валюти і введення плаваючих валютних курсів.

У 1997 році у рамках СОТ було підписано багатосторонню угоду про лібералізацію ринку фінансових послуг, відповідно до якої країни-члени, а з лютого 2008 року й Україна, взяли зобов'язання забезпечити прозорість та вільний доступ нерезидентів на національні фінансові ринки, зняття бар'єрів на банківському, фондовому та страховому ринках починаючи із 1999 року [11]. Проведене дослідження дає підстави зробити висновок, що харак-

терними позитивними наслідками фінансової глобалізації є:

- відсутність чітких просторових і часових меж, можливість проведення операцій на фінансових ринках цілодобово завдяки об'єднанню біржових та позабіржових торговельних систем в одну глобальну комунікаційну мережу;

- висока мобільність капіталу, його великі обсяги, вигідна ціна й висока ліквідність;

- зниження рівня дефіциту фінансових ресурсів у країнах світу;

- посилення конкуренції на національних фінансових ринках та зниження вартості товарів і послуг, що сприяє здешевленню ресурсів в умовах глобалізації;

- багатофункціональність фінансового ринку, тобто можливість реалізації операцій з різними видами активів (валюта, капітал, цінні папери) та надання розрахунково-платіжних, гарантійних, страхових та інших видів фінансових послуг;

- надання статусу валюті вільно конвертованої валюти, використання її в міжнародних фінансових операціях, поряд із провідними валютами, такими як американський долар та євро;

- високі світові стандарти, професіоналізм в управлінні фінансовими ризиками. Учасники глобального ринку в умовах жорсткої конкуренції повинні відповідати вимогам, що пред'являються, до якості банківських товарів і послуг, технологій та рівня кваліфікації персоналу;

- комп'ютеризація та інформатизація. Створення глобальної комп'ютерної мережі Інтернет дозволило об'єднати користувачів різних країн в єдину систему. Завдяки комп'ютеризації процедури здійснення фінансових операцій стали спрощеними та стандартизованими. Операції здійснюються по телефону, телефаксу з телеграфним підтвердженням і ця особливість фінансового ринку обумовлена роллю фінансових інституцій, які покликані забезпечувати ефективне функціонування ринку. В умовах глобалізації ринок інформації став загальнодоступним.

Проте, поряд із позитивними наслідками, фінансова глобалізація супроводжується й певними негативними моментами:

- висока мобільність капіталу, разом з позитивною, має й негативну сторону. Відомо, що капітал рухається туди, де вища норма прибутку та є перспективи для бізнесу в умовах економічного зростання. У разі яких-небудь економічних або політичних негараздів у країні фінансові ресурси починають мігрувати, завдаючи своїм відтоком значних збитків;

- зростання нестабільності національних фінансових ринків, які у результаті лібералізації стають більш чутливими до криз;

- залежність реального сектору світової економіки від монетарної складової послаблює стійкість національних економік країн і регіонів до фінансових криз у світі;

- обмеження доступу учасників на світовий фінансовий ринок. Основні суб'єкти (кредитори і позичальники) світового фінансового ринку – це транснаціональні банки, уряди, міжнародні валютно-кредитні й фінансові організації з промислово розвинених країн, на відміну від яких аналогічні учасники з країн, що розвиваються, мають обмежений доступ до позик на світовому фінансовому ринку. Вони використовують прямі іноземні інвестиції, допомогу, позики міжнародних організацій, вимушені платити міжнародним банкам дорожче, ніж, наприклад, аналогічні позичальники з промислово розвинених держав.

Як наслідок, блага фінансової глобалізації, отримувані в результаті зниження і ліквідації бар'єрів між національними фінансовими системами, розподілятимуться нерівномірно. Найбільші вигоди отримують розвинені країни і зокрема США, чие лідерство в процесах фінансової глобалізації, в розробці її стандартів і механізмів поза сумнівом. Тому, щоб глобалізація була благом для країни, мала позитивний вплив, необхідно вдосконалювати і національні, і міжнародні (глобальні) інститути, в межах яких діє економіка країни, і перей-

мати досвід держав, що досягли успіху в сучасних умовах.

Література

1. *Белорус О.Г., Мацейко Ю.М.* Глобальное устойчивое развитие: Монография. – К. КНЕУ, 2006. – 488 с.
2. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000, – 1018 с.
3. World Economic Outlook. – Wash.: IMF, October 1993. – ресурс www.imf.org
4. World Economic Outlook. – Wash.: IMF, October 1997. – ресурс www.imf.org
5. International Financial Statistics. – Wash.: IMF, October 1999.
6. International Financial Statistics. – Wash.: IMF, December 2002.
7. http://www.micex.ru/off-line/pubdocs/publication_376.pdf
8. Clark E. International Finance. Second Ed. – L.: Thompson, 2002.
9. International Capital Markets, Developments, Prospects, and Key Policy Issues. – Wash.: IMF, August 2001.
10. OECD. Institutional Investors Statistical Yearbook 1998, 1999. – OECD. – www.oecd.org.
11. www.wto.ru

РІПІУ